

Hervorming op een aantal uitzonderingsgevallen na in en om de Gereformeerde (nu Nederlands Hervormde) kerken begraven. Begraafplaatsen waren dus openbaar, althans voor christenen. Joden die toen niet als christenen werden beschouwd, kregen eigen begraafplaatsen buiten de bebouwde kom. De openbaarheid van de begraafplaatsen kan verklaard worden uit het feit dat het college van kerkmeesteren, dat het beheer voerde over de kerkelijke goederen, en dus ook over het onroerende bezit aan graven, in theorie los stond van de gereformeerde kerkelijke gemeente. Kerkmeesteren en in Hoorn Kerk- en Armenvoogden, die het beheer over de Noorderkerk voerden, waren eigenlijk burgerlijke ambtenaren, die dan ook door het stadsbestuur werden benoemd.

1671 ANNO MDCLXXIV. IN HOORN,
Tijds Maandag den 9- May, ter twee uren,
W ordt U E. ter Begravinge verzogt, met
167 L Y K 168

**PIETER
KUYPER,**

Meester Looftgieter of LEIDDEKKER.

In de Muntstraat. Als vriend in huis te komen.
GROOTE KERK.
M. Brouwer.

Uitnodiging voor de begrafenis van een kleine muddenstander de loodgieter Peter Kuiper (foto Koelman).

Begraven in en buiten de kerk

Het verschil in aanzien dat er al zeer vroeg bestond tussen graven in en die om de kerk kreeg in de 17e en 18e eeuw de neiging steeds groter te worden. Dit uit elkaar groeien kan een financiële oorzaak hebben gehad. De kerkvloeren zullen oorspronkelijk hoofdzakelijk uit plavuizen hebben bestaan afgewisseld door een enkele hardstenen plaat waaronder een vooraanstaand figuur lag begraven.

Toen de neiging tot het begraven in de kerk toenam en de kerkvloer steeds vaker opgebroken moest worden ging het kerkbestuur er toe over hardstenen platen van gelijk formaat voor te schrijven, de zogenaamde zerken. Dit proces lijkt in Hoorn in de 17e eeuw te hebben plaatsgevonden. In een keur van 1633 wordt nog onderscheid gemaakt tussen graven met en zonder zerk. Het onderhoud van die afdekking kwam ten laste van de eigenaars en huurders der graven.

Bovendien waren de Hoornse kerken en wellicht ook de bedehuizen in de omliggende plaatsen onderhevig aan een continu verzakkingsproces. De onderste kisten in de diepste graven kwamen in het grondwater te liggen. Toen dit bekend werd, weken degenen die het konden betalen, uit naar kerken en kerkhoven van de omliggende dorpen. In de Grote Kerk van Hoorn werd in 1633 en in 1759 de vloer verhoogd, in de Noorderkerk in 1679 en in 1724.

Op de tentoonstelling kunt u de aankondiging van de aanbesteding van zo'n vloerverhoging zien. Dergelijke verhogingen werden uitgevoerd op kosten van de grafgebruikers.

Daarnaast bestond er de tendens de exploitatietekorten van de kerk in toenemende mate te financieren uit de gelden die voor gebruik van de graven opgebracht moesten worden.

Door deze ontwikkelingen liepen de kosten voor begrafenissen in de kerk en op het kerkhof steeds sterker uiteen. Graven op het kerkhof werden niet afgedekt door een zerk. De latere gewoonte om dat wel te doen is ontstaan uit de behoefte op het kerkhof de kerkvloer te imiteren.

Begrafenissen in de kerk waren bovendien duurder dan die op het kerkhof. De tarieven voor een uitvaart in de Hoornse kerken varieerden omstreeks 1800 tussen 2 gld., 10 stuiver en 14 gld., 10 stuiver, de bijkomende kosten liepen uiteen van 15 stuiver tot 12 gulden. Een begrafenis op het kerkhof kostte 1 gld. 10 stuiver voor een volwassene en de helft voor een kind. Het resultaat was een sterke stijging van de sociale meerwaarde van het graf in de kerk. Degenen die welgesteld was en dus volgens het toen geldende normbesef ook meer gewaardeerd werd, was eerder in staat zich in de kerk te laten begraven dan de arme.

Standverschil

Belangrijk in het Hoornse begraafstelsel waren het onderscheid tussen huur- en eigen graven en de rangorde van de drie kerken. Eigen graven werden hoger gewaardeerd dan huurgraven. De eigen graven vormden een deel van iemands persoonlijk bezit aan onroerende goederen en hadden daardoor een statusverhogende waarde. Per zes jaar werd van de eigen graven als ze in die tijd niet waren geopend voor een nieuwe bijzetting een zogenaamd legerstede- of verstaandersgeld geheven. Indien de eigenaars in gebreke bleven het verschuldigde te voldoen, kwam het graf weer aan de kerk. Deze verkocht het dan meestal in een openbare veiling aan de meestbiedende. Soms behield de kerk het graf in eigendom om het voortaan te verhuren.

Eigen graven waren ook meer in aanzien, omdat daarin slechts met toestemming van de eigenaar(s) mocht worden begraven. Uiteraard werden ook de eigen graven na verloop van tijd gerooid, d.w.z. dat het beendermateriaal eruit gehaald en verzameld werd in grote kuilen naast de kerk. De ruimte per graf was niet onbeperkt.

Uit bewaard gebleven administratie kan onder voorbehoud geconcludeerd worden, dat men in de Noorderkerk drie volwassenen per graf ter aarde bestelde. Twee kinderen lijken de plaats te hebben ingenomen van een volwassene, maar ook werden graven aangetroffen die drie volwassenen en een kind bevatten. De mogelijkheid deze administratieve gegevens aan de praktijk te toetsen is met de onlangs gereedgekomen restauratie van de Noorderkerk voorgoed verloren gegaan.